سەرهەڵدانی بزاڤی ئازادیخوازی لەئێران

رامبۆد لەتیفپور

سەرەتا:

ئەگەر بزاڤی ئازادیخوازیی خەڵکی ئێران وەك جۆرێك لە بزاڤە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەی کۆمەڵگەی ئێران لە بەرچاو بگرین کە خاوەن کۆمەڵێك کاراکتەرو تایبەتمەندیی سیاسی و کۆمەڵایەتییەو لە قۆناغێکی تایبەت و بە مەبەست و بۆ گەیشتن بە ئامانجێکی دیاریکراو سەری هەڵداوە، ئینجا دەتوانین بە تیڕوانین و میتۆدێکی کۆمەڵناسانەوە شرۆڤەی لایەنە پەیوەندیدارەکانی بکەین. بۆ ئەم مەبەستە دەبێ سەرەتا هەندێك پێناسەی روون بەدەست خوێنەرەوە بدەین کە بزانێ سەرەڕای ئەوەی کە بە کورتی و بە خێرایی بە سەر بابەتەکەدا دەڕۆین، بەڵام لە چ چوارچێوەیەك و بە چ پێناسەیەکەوە راڤەی بۆ دەکەین.

بزاڤی ئازادیخوازی وەك بزاڤێکی کۆمەڵایەتی

بزاڤی کۆمەڵایەتی بریتییە لە هەوڵ و تێکۆشانی ڕێکخراوی (سازمان دراو) گرووپ یا کۆمەڵێك لە پێناو گۆڕین یا پاراستنی هەموو یا بەشێك لە سەرخان

یا ژێر خانەکانی، بنیادی کۆمەڵگەیەك. بێ گومان بۆ هەڵاواردنی بزاڤێکی کۆمەڵایەتی لە چەشنەکانی دیکەی جووڵانەوەی بە کۆمەڵ (رفتار جمعی)ی وەك ئاژاوەو هیسترییە کۆمەڵایەتییەکان، دەبێ سەرنج بدەینە بوونی ٣ کاراکتەری سەرەکی و بیچم دەری بزاڤی کۆمەڵایەتی کە وەك پێویست لە جووڵانەوە بە کۆمەڵەکانی دیکەدا بە دی ناکرێن. یەکەم بوونی ئامانج یا کومەڵە ئامانجێکی دیاریکراو، دووهەم هەبوونی میکانیزم و پرۆگرامی پراکتیکی بۆ گەیشتن بەو ئامانج یا ئامانجانە و سێهەمیش فەلسەفەو ئایدۆلوژیایەکە کە رەوایی بە بوونی بزاڤەکە دەدا. بەم پێناسەوە دەتوانین بێژین کە بزاڤی ئازادیخوازی، بزاڤێکی گۆڕانخوازە کە دەیەوێ کۆمەڵگە لە داخراوی و چەقبەستوویی دەرباز بکاو بە قازانجی ئازادی و دیموکراتیزاسیۆن بەشێکی بەرچاو لە سەرخان و ژێرخانەکانی کۆمەڵگە بگۆڕێ. بێ گومان ئەم بزاڤە پرۆگرام و ئایدۆلۆژیای خۆی لە جیهان بینییەکی ئۆمانسیتی و فەلسەفەیەکی لیبراڵەوە هەڵدەهێنجێ کە ئازادی بە گەوهەری مرۆڤایەتی دەزانێ و کرانەوەی کۆمەڵگەی لە پێناو بەختەوەریی مرۆڤدا پێ بابەتێکی پێویستەو سەربەستیی تاکیش لە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری دا بە گرەنتیی ئازادی و کرانەوەی کۆمەڵگە دەزانێ کە دەتوانێ لە چوارچێوەی یاسایەکی گشتگیردا مسۆگەر بکرێ.

بزاڤی ئازادیخوازی لە ئێراندا

ئەگەر سەرەتای بزاڤی ئازادیخوازی لە ئێراندا بگەڕێنینەوە بۆ دوایین ساڵەکانی دەسەڵاتداریێتیی قاجارو سەردەمی مەشرووتەخوازی، دەتوانین بێژین ئەو بزاڤە لەو سەردەمەدا، سەرەڕای ئەوەی کە وەك خاڵی دەستپێك و قۆناغێکی گرنگی ئازادیخوازی لەم وڵاتەدا لە بەرچاو دەگیردرێ بەڵام بە هەندێك هۆ نەیتوانی سەرکەوتنی یەکجاری بە دەست بێنێ و بە ئاکام بگا. ئەم بزاڤە لەو سەردەمەدا بە هۆی نەریتی بوونی کۆمەڵگە، نەگۆڕانی کولتووری و بەهێز بوونی لایەنە نەریتییەکان لە هەموو بنیادەکانی کۆمەڵگەو لە هەموو ئاستەکانیدا، نەیتوانی لە بازنەی کۆمەڵێك بژاردەو بە تایبەت رووناکبیرە ئورووپا دیتووەکان

بێتە دەرێ و تێکەڵ بە توێژەکانی دیکەی کۆمەڵگە بێ. بۆیە دەبینین سەرەڕای هەموو هەوڵ و نرخدانی رووناکبیران و بژاردەکانی ئەو کۆمەڵگەیە لەپێناو تێگەیاندنی خەڵك و سەرخستنی ئامانجەکانیاندا، کەسایەتییەکی سەرەڕۆو دیماگۆگی وەك رەزاخان کە مۆرەی ولاتانی بیانی بوو، بەکەڵك وەرگرتن لە ساویلکەیی کۆمەڵگەی ئێران و بە ناو مۆدێرنیزاسیۆنەوە دەسەڵاتی سەرەڕۆیانەی خۆی بەسەر خەڵکدا دەسەپێنێ. بۆیە بزاڤی مەشرووتە سەرەڕای ئەوەی کە کۆمەڵێك چەمك و دەستەواژەی سیاسی نوێی هێنایە گۆڕەپانی سیاسیی ئێران و هەندێك ویست و خواستی نوێی هێنایە ئاراوە، بەڵام نەیتوانی زەبرێکی گورچکبر لە پێکهاتەی نەریتی و پەیکەرەی دیسپۆتیزمی (سەرەڕۆیی) سیاسی لە ئێراندا بدا.

بە گەشە کردنی قوتابخانەو زانکۆکان و پێشکەوتنی رێژەیی سیستمی پەیوەندییەکان لە ئێراندا، بەرەبەرە ئاستی هوشیاریی کۆمەڵایەتی و سیاسی خەڵك بەرز بووەوەو خواستی ئازادی و دیموکراتیزاسیۆن پەرەی سەندو بزاڤی ئازادیخوازیی هاتە قۆناغێکی نوێترەوە. لوتکەی گۆڕان و پێگەیشتنی ئەم قۆناغە دوایین ساڵەکانی دەسەڵاتی پەهلەوی و سەرەتای شۆڕشی نەتەوەکانی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧ دا بوو. ئەگەر ئاوڕێك لە پێکهاتەی کۆمەڵایەتیی ئێران لەو سەردەمەدا و ئاراستەی گۆڕانەکانی بدەینەوە بۆمان دەردەکەوێ کە بە پێچەوانەی ئاکامی ئەو شۆڕشە، خواستی خەڵك و هێزەکانی گۆڕان و توێژو پێشەنگەکان، هاتنە سەرکاری سیستمی تۆتالیتیاری کۆماری ئیسلامی و فەناتیزمی ئایینی نەبوو، بەڵکوو بە هۆی هەندێك گۆڕانی کۆمەڵایەتیی وەك:

گەشەی بۆرژوازی، پەرەسەندنی مەعریفەی ئەورووپایی لە ئێران لە رێگەی زانکۆکان و ئاشنا بوون بە کولتورو دەسکەوتەکانی رۆژئاوا لە رێگەی سیستمی پەیوەندی و راگەیەنە گشتییەکانەوەو....، خواستی خەڵك ئازادی و سەقامگیر بوونی دیموکراسی بوو. کەچی مەخابن لەم قۆناغەشدا دیماگۆگییەتی دەسەڵات و کەم ئەزموونی خەڵك و شێلگیر نەبوون و ناشارەزایی رێبەرانی بزاڤەکە، جارێکی دیکەش ئاکامی بزاڤی پێشکەوتنخوازی ئازادیخوازیی خەڵکی ئێران،

بەلارێدا چوون بوو و سیستمێکی پاشڤەڕۆترو داخراوتر لەوەی کە هەبوو واتە فەناتیزمی ئایینی هاتە سەرکار. ئەگەرچی هەر لە یەکەم ڕۆژەکانی هاتنە سەرکاری دەسەڵاتی ئایدۆلۆژیکی کۆماری ئیسلامییەوە، بەشێك لە ئازادیخوازان و ڕووناکبیرانی ئەم ولاتە چ لە ئاستی سەرتاسەری و چ لە نێونەتەوە ژێردەستەکانیدا لە نێوەڕۆك و پێکهاتەی تۆتالیتێرو پاشڤەڕۆی ئەم سیستمە تێگەیشتن و ئالای خەبات و سەرهەڵدانیان لە دژ بەرز کردەوە. بەڵام دیماگۆگەکانی دەسەڵاتدار لە ئێراندا بە کەڵك وەرگرتن لە هەست و کەفوکوڵی شۆڕشگێڕانەی خەڵك و کەشوهەوای ئاسایشیی تایبەت لە سەردەمی شەڕی ئێران و عێراقدا توانیان هەرچەشنە ناڕەزایەتییەك و هەر داوایەکی مافخوازانە و ئازادیخوازانە سەرکوت و دەسەڵاتی خۆیان ساوکە بکەن. پاش کۆتایی هاتنی شەڕی ٨ ساڵە و نیشتنەوەی کەفی شۆڕش، بەرەبەرە گرێیە سەرکوت کراوەکان کرانەوە و ناڕەزایەتییەکان لە شێوازی جۆراوجۆر بەڵام ڕێکنەخراوو بڕگەبڕگە سەریان هەڵ دایەوە. ئەم ناڕەزایەتییانە کاتێك گەیشتنە لوتکەی خۆیان کە سیاسەتی پاکتاو و سەرکوتی ڕژێم هەندێك لە توێژەکانی نێوخۆی سیستمی دەسەڵاتداریشی گرتەوەو بەشێك لە کاربەدەستانی بالای ڕژێم کە بە باڵی چەپ ناوزەد کرابوون، لەبەر جیاوازیی بیروڕا بە شێوازی جۆراوجۆر وەلا نران و پاکتاو کران (تەنانەت هەندێکیان تیرۆر و پاکتاوی جەستەییش کران). ئەم بارودۆخە وای کرد کە بیروڕای جیاوازی نێو دەسەڵات یا خاستر بێژین قۆڵی چەپی ڕژێم بە هاوکاری کۆمەڵێك لە ڕووناکبیران و کەسایەتییە گۆڕانخوازەکانی دەرەوەی دەسەڵات (بەڵام نزیك لە دەسەڵات) کەوتنە گەڵاڵە کردنی پلانێکی ڕیفۆرمیستی بۆ گۆڕانکاریی سیاسی لە ئێراندا. ئەنجامی بەرهەستی (بابەتی) ئەم پلانە سەرکەوتنی بەرچاوی ڕیفۆرمیستەکان لە هەڵبژاردنی سەرکۆماریی ئێران لە ٢ی جۆزەردانی ١٣٧٦ی هەتاویدا بوو. دەتوانین ئەم سەرکەوتنە وەك دەستپێکی سێهەمین قۆناغی بزاڤی ئازادیخوازی لە ئێران دەست نیشان بکەین کە ئەگەرچی کەموکوڕی هەیەو هەورازو نشێوی زۆری تائێستا بە خۆوە دیتووە،

بەڵام درێژەی هەیەو هەنووکە گەیشتۆتە قۆناغێکی هەستیارو رەنگە چارەنووسسازیش.

جیاوازییەکانی ئەم قۆناغە

وەك دەزانین بزاڤی ئازادیخوازی لە ئێراندا لە هەر کام لە قۆناغەکانی گۆڕان و پێگەیشتنی خۆیدا کۆمەڵێك دەستکەوتی هەبووەو هێندێکیش شوێنەوارو باندۆری بەردەوامی لە خۆوە بە جێهێشتوە کە وەك فاکتەری لەبار، رێگەخۆشکەری قۆناغی دوای خۆیان بوون. واتە ئەگەر خواستەکانی ئازادیخوازان لە هەر قۆناغێکدا بە ئاکامی خۆی نەگەیشتبێ لانیکەم هێنانە گۆڕیان بۆتە هۆی هاتنە ئارای کێشەکان و ئاشنا بوونی کۆمەڵگە بە هەندێك چەمکی نوێ کە ئەمەش بۆتە ماکەی بە بابەت بوونی کێشەکان و کەڵکەڵەی ئازادیخوازان بۆ وەدیهێنانیان لە قۆناغەکانی دیکەدا. بۆ وێنە ئەگەر لە سەردەمی مەشرووتەدا خواستی مەرجدار کردنی دەسەڵاتی پاشایەتی و پێکهاتنی پەرلەمان و رێز گرتن لە دەنگ و ویستی خەڵك و دەسەڵاتی یاسایی دێتەئارا، لە قۆناغی دووهەم دا باسی سەروەریی یاساو کۆماری بوونی دەسەڵات دەبێتە بابەتی سەرەکی.

بەگشتی ئەگەر بمانەوێ هەڵەو دەرفەتەکان و فاکتەرە کاریگەرەکانی بزاڤی ئازادیخوازی لە ئێران لەم ٣ قۆناغەدا باس بکەین دەتوانین بێژین:

١ـ رادەی خواستەکان بەردەوام لە هەڵکشاندا بوون.

٢ـ ئاستی تێگەیشتنی خەڵکی چۆتە سەرێ و رێژەی خەڵکی دەروەست و هوشیار زۆرتر بووە.

٣ـ بە پێچەوانەی پاشەکشەی بەردەوامی لایەن و بنیادە نەریتییەکانی کۆمەڵگە، لایەن و بنیادە مۆدێرنەکان بەردەوام لە گەشە و پەرە سەندندان.

٤ـ سیستمی پەیوەندییەکان و دونیای راگەیاندن تا رادەیەك پەرەیان سەندوە کە بە هیچ شێوەیەك دەرەتانی مۆنۆپۆڵکردنیان و داخستنی دەرکەکانی کۆمەڵگە لە بواری ئاڵوگۆڕی زانیارییدا بە دەسەڵاتداران نادەن.

٥ـ له قۆناغی یەکەمدا ئازادیخوازان لەبەر نەریتیی بوونی لە رادەبەدەری کۆمەڵگە ناچار بوون لە هێزی نەریتی خێڵەکان وەك دینامیزمی گۆڕان کەڵك وەربگرن، لە قۆناغی دووهەمیشدا بەتایبەت لەسەرو بەندی سەرکەوتنی شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ دا هێزە ئاینییەکان توانیان جڵەوی بزاڤەکە بە دەستەوە بگرن و بڕواو دەمارگیرییە ئاینییەکان بکەن بە ماکەو هێزی گۆڕان. بەڵام لە قۆناغی سێهەمدا ئەوە توێژی گەنج و خوێندکاری کۆمەڵگای ئێرانە کە بۆتە دینامیزمی گۆڕان کە توێژێکی هوشیارو رادیکاڵە.
٦ـ ئەگەرچی دینامیزمی گۆڕان لە قۆناغی سێهەمدا گەنجان و خوێنداکارانی کۆمەڵگەن بەڵام کۆنسێرڤات بوونی رێبەرانی ئەم قۆناغە بەتایبەت لە ساڵەکانی سەرەتایدا، رەوتی خەباتی ئازادیخوازانەی خەڵکی تووشی کێشەو لاوازی کرد.
٧ـ رێبەریی کردنی ئەم بزاڤە یەکێك لە بابەتە هەرە گرنگەکانە، رەنگە لە قۆناغی یەکەمدا بوونی رێبەرایەتییەکی کاریزما پێویست بێت کە بتوانێ بە دروست کردنی خرۆش و هەست خەڵك مۆبیلیزە بکات، بەڵام پێویستە لەتەك ئەودا رێبەرانی جێبەجێکار بۆ رێکخستن و پلاندانان ئامادە و چالاك بن.
٨ـ لە سەردەمی شۆڕشی نەتەوەکانی ئێران لە ساڵی ١٣٥٧دا رێبەرانی جێبەجێکار بەبێ هیچ پێکهاتن و رێککەوتنێك رێبەرایەتی کاریزماتیك و جڵەوی خەباتیان دایە دەستی خومەینی کە دواتر هەمووی پاکتاو کردن.
٩ـ لەم قۆناغەی ئێستادا پێویستە رێبەری کاریزماو رێبەرانی جێبەجێکار خاوەنی یەك مەسەلەو دیسکۆرسی (گوتاری) سیاسی بن. بەتایبەت لە بارودۆخی ئێستادا دەبێ رێبەران لێبڕاوانەترو شێلگیرانەتر لە پێشوو ئەرکی خۆیان بە ئەستۆوە بگرن و وردبینانەو زانایانە هێڵی هاوبەشی سیاسی و هەستی یەکگرتوویی لە نێو خەڵکی خەباتکاردا بەهێز بکەن.
١٠ـ چی دیکە نابێ لە پشت هێڵە سوورەکانی رژێمدا بمێننەوەو کۆنەپارێزانە مامەڵە لەگەڵ سیاسەتە سەرکوتکارانەکانی قۆڵی پاوانخوازدا بکەن.

١١ـ سیمبولّسازی و هێنانە گۆڕی هێمای ئازادیخوازانـە، ڕۆڵێکـی پـۆزەتیڤ و یەکێتی بەخش دەبینێ. بۆ نموونـە هەنـدێك دروشـم یـا ئـارم و ئایـدۆلۆژیای تایبەت دەتوانێ لە یەکخستن و بەردەوام بوونی هێزە ئازادیخوازەکاندا کاریگـەر بێ.

لە کۆتاییدا دەبێ بڵێین قۆناغی ئێستا ڕەنگە لەبارترین بارودۆخ بۆ هێنانـەدی ئامانجەکانی بزووتنەوەی ئازادیخوازی لە ئێران دابێ. کە ئـەوەش پێویسـتی بـە لێك تێگەیشتن، وریایی، هاوئاهەنگی و یەکێتی هەموو پێکهاتە جیاوازەکانی ئێران هەیە. هەرچەشنە پاشەکشە، هەڵە یاخود لەبـەر چـاونەگرتنی ویسـتی پێکهاتە جیاوازەکـان و خۆسـەپاندنی پێکهاتەیـەك بەسـەر ئـەوانی دیکـەدا دەتوانێ بزاڤەکە بەرەو شکست و پارچە بوون بەرێ و ئـەم قۆناغــەش تووشـی چارەنووسی قۆناغەکانی پێش خۆی بکات.